

Соколёнок

2/2016

март - апрель

Кард

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

Ханбиче Хаметова

***

Хъипи жезва къуьлуьн къил,
 Ваз тунутлар хъун патал,
 Шагъвар къевезва вацалай
 Ви киф гъиле къун патал.
 Цуьквер цазва бадеди
 Артухиз ви гуьрчегвал,
 Чижери вирт кIватIзава,
 Аку садра зиреквал.
 Чилел ракъин нур ала
 Къугъваз къуьрен шапIа хъиз.
 Икъван иер бици къуьр
 Акур туш зи баладиз.
 Вири дунья вун патал
 Алахънава: гатфарни,
 Чубарукни, дидени,
 Лепеярни, марфарни.
 Къулай тир и къепинкай
 Ви сад лагъай сир жеда –
 Чехи хъана, бала, ваз
 Чилел къекъевез чир жеда.

ДУЬНЬЯДИН ЧАЛКЪАР ШУМУД ЧІАЛАЛ РАЖАЗВА?

ЮНЕСКО - дин малуматриз килигайла, дуьньяда саки кьве агьзур чІал ва нугъат ава.

Абурукай виридалайни Минесотадин индейцияр рахазвай чиппевак лугьудай чІал четин, зегьмет алайди яз гьисабзава. И чІала саки ругуд агьзур глаголдин форма ава. Ахпа, и чІалалай алатайла, эскимосский ва Китайдин чІалар четин, зегьмет алайбур яз гьисабзава. Китайдин чІала 50 агьзур иероглифар ава.

Виридалайни простой, регьят чІал Гавайский чІал я. И чІала анжах ругуд согласный ва вад гласный гьарфар ава. Простой тирвиляй, ам тежер къадар четиндини я. Чилел виридалайни гзаф, гегьеншдиз ишлемишзавай чІал Китайдин чІал я. И чІалал ирид виш миллион кас рахазва. Ингилис чІалал кьве вишни яхцурни цІуд миллион. Индиядин чІаларал 280 милли-

он кас рахазва. Виридалайни секин, михьи чІал Греландияда яшамиш жезвай эскимосар рахазвай чІал я. И чІала экьубьгунар, себ гунар авач. Виридалайни «Дишегьлийрин» чІал Доминика лугьудай островда гьалтда. Ина дишегьлияр итимар рахадай чІалаз ухшар тушиз рахада. Виридалай ажайиб, тажуб жедай чІалалди Канардин островдал яшамиш жезвай са группадин инсанар рахазва. Абур уьфтерин куьмекдалди рахада. Дуьньядин чІалара «А» гьарф гзаф ишлемишзава. «А» гьарф авачир са чІални авач. Гьисабзава хьи, Римда авай Ватикандин библиотекада 1774–1849-йисара кІвалахай кардинал Джузеппе Гостер меццофанти гзаф чІалар чидай кас тир.

Петро Еремов

Телічча-шув

(эвел алатай нумрайра ава)

Пуд гяфте кван алатна,
Цун кІвале, гьекь акъатна,
Ацукънавай ашпазар,
Пачагьдин вач-хъшайр;
Вирт квай вилик са чанах,
Ерусланкай кІелиз мах.
Са нуькерди лагъана:
«Эгь! Заз ктаб жагъана
Къуншидивай – аламати!
Ана ава махар вад.
Ана тІимил я чарар,
Тарифдинбур я махар,
Аламатидин затІар я,
РикІел текъвер крар я!»
Вирибуру, алаз ван,
Лагъана: «Чаз ахъай ман!»
«Гъим ахъайин за квезбес?
Махар вад я, хкягъ квез:
Хундуздикай я са мах,
Садан игит я пачагъ;
Са мах... РикІел хкин кван...
Ханумдикай шаркъ патан;
Сад тир Бобыл бегдикай;
Вад лагъайди рикІелай
Фена мад... Къиле къекъвез
Ава, мецел гъич текъвез...»
«Тур ам!...» – «Акъваз! Исятда...» –
«Гуьзелдикай мах ятІа?» –
«Эхъ! Са иер рушакай,
Пачагъ хъайи вичикай.
Лагъ кван, дустар, куь гьевес,
Никай кІанда мах кье квез?»
«Иер Пачагъ-рушакай!
Чаз гъакІан пачагърикай
Махар чида. Иер руш
Квай мах япуз жеда хуш».
ИкІ нуькерди, дамах гваз,
Мах ахъайна чІун галаз:

«Немс уьлквейрин патарив
 Гьуьл гва чIехи ятарин.
 Инихъ-анихъ физ гьуьлел
 Маса дин гвай жеда эл;
 Чи хашпара чилелай
 Садни хьанач гьуьлел а,
 Я са бакъа, я кесиб
 Хьанач гьуьлел а къариб.
 Амма къвезва чаз ванер:
 Ава ана руш иер;
 Амма ам руш туш гьакIан,
 Хайи руш я ам вацран,
 Адан стха ялда рагъ.
 Лугьуда хьи, а руш чагъ
 Физва, яру кIурт алаз,
 Къизилдин луйткведаваз,
 Луйткве гимиш къусуди
 Гьалзавалда харудиз;
 Мани лугьуз ава руш,
 Гусли ягъиз жеда руш...»
 Вичин пичин къилелай
 Хкадарна эвела,
 Нуькерди, фад чукурна,
 Вич пачагъдиз къалурна;
 Пелевди чил гатана,
 Пачагъдиз икI лагъана:
 «Атанва зун ви къилив,
 Тежез тахсир зи илив,
 На заз жаза гуз тамир,
 Рахадай заз це эмир!» –
 «Авайвал лагъ, килиг заз,
 Табиз тахъуй гъич са къас!» –
 Чарпайдилаь лагъана.
 Фенд гвай нуькер рахана:
 «Къе чун чи цIун кIвалевай,
 Ви сагълугъдай хъваз авай,
 Са нуькерди, ван алаз,
 Ахъайна дуьз са мах чаз;
 Язва и мах хупI чIагаь
 Гуьзел Пачагъ–рушкай.
 Къин къаз и ви чурудал
 Ви мегътерди лугьуда
 Вичиз таниш я а къуш,
 Яни гуьзел Пачагъ-руш.
 А руш иниз жеда гъиз
 Лугьуз жеда, дамахиз». –
 Ада пелев чил ягъна.
 Пачагъди фад гъарагъна:
 «Гъей! Гъваш иниз фад мегътер!»
 Фена пичинихъ нуькер.
 Вач-хъшаяр Иваназ

Эвериз фад юзана.
 Гада авай ксана,
 Перем алаз ам гъана.
 Пачагъдин гаф: «Заз, Иван,
 Валай арза хъанва ван.
 Ийизвалда на дамах
 Жеда лугъуз са кІвалах –
 Гъида лугъуз маса къуш,
 Яни гуъзел Пачагъ-руш...» –
 «Жеч, кьин хъурай худадал! –
 Гаф акъатна гададай. –
 Белки, аваз ахвара
 РаханатІа зун пара?
 Вуч кІантІани жуваз лагъ,
 Зун гъакІ тухуз жеч, пачагъ».
 Пачагъ мадни рахана,
 Адан чуру зурзана:
 «Яни зун ваз тайни туъш,
 Акъван виниз къамир тІиш!
 Пуд гъафтедлай на иниз,
 Экв гъатнавай зи кІвализ
 Гъун тавуртІа Пачагъ-руш,
 Ахпа гуда за ваз тІуш,
 Къин къазва за чурудал,

Вун дустагъдиз ракъуда,
 Хкунал вун акъалжда!
 Квахъ, лукІ!» Шел-хвал хкажна.
 «Куъз вун, Иван, я сефил?
 Куъз куърснава вуна кьил? –
 Хабар къуна тайчади. –
 Къунваз тахъуй хумади?
 Гъалтнани вал залум кас?»
 КІевиз шивцин гардан къаз,
 Шагъар гана Ивана.
 «Заз гуж хъанва! – лагъана. –
 Пачагъди заз, къалуз гуж,
 Гъваш лугъузва Пачагъ-руш.
 За вуч ийин, тайча чан?»
 Рахана биці балкІан:
 «Зурбади я и къаза,
 Амма ваз куъмекда за.
 Хъанвайди якар ваз
 Тагайвиляй на яб заз.
 Ибур гъакІан гафар я,
 КІанзавайбур крар я.
 Крар вилик ква гена!

(къатІ ама)

Нурудин Насруллаев

«ГЫ-И-ИН» – СЕС АҚЪАТНА

Кхьинри тарс тир. Чпивай хьайтла аялри сада садаз ий-извай куьмекар я: дафтар къалурда, я тахьайтла чар гадарда. Эхирни къуна муаллимди са къвечиларнавай чар. Аялрин чарар келун кутугнавач, гьелбетда. Муаллимди келна: муьгьуббатдин шиирер тир еримишзавай. Чин яру хьана муаллимдин – регьуь хьана са еке итимдиз.

– Я балаяр, фикирдай акъудмир куьн гьеле партайрихъ галама. Цуд лагьай классда авайла, чунни, исятда куьн хьтин агакънавай екебур тир. Ктабдай келдайла «кланивал», «кланда» лугьудай гафар гьалтайла чи сес къадай. Лугьуз жедачир чавай гьахьтин гафар «ягьсузвал аку» лугьуз кичледай. Гьакла жуван гафарал, амалрал игьтиятлу тир, абур-сабурдиз ми хьитир чун. Квез вуч хьанва икъван алахьна физ, рикле авайди мецел къугьваз? Гьвечилчехидакай регьуь тежез им «вирус» яни квек акатнавайди?

Са легьзе секин хьана: ван-сес амач классда.

– Амач, акъван амач, – давамар хьийизва муаллимди, – къве йис я квез амайди и гьиле авайдини кваз. Куь гатфарни къведа, эха, балаяр.

– Гьи-и-ин! Мад къве-суз?! – ихьтин гьайифдин сес акъатна рушай хабарсуз. Гена чин келвна къве гьилив вичин, регьуь хьана.

Клелай авам

Мектеб куътягнавай гада клелиз университетдик кутуна бубади. Аманминетралди мектеб куътягыз турди хыз, университетдани еке харжияр ийизва. Вад лагъай курсуна ава исятда. Биркуълли клелиз кланзавач: вердиш хъайивал гъазуран къиметар кланзава, чебни хъсан-хъсан.

— Я хва, алажзава зун! Затни амач! Амач захъ такъатар! Къуд йисуз пулар гуз шегърда клелиз туна за вав! Гумач зав, гумач! Ваз ван къвезван?! Гума-ач! Амай са кални тукъвадан?! Гума-ач! Клела, залум! Иви тушни ви чандик квайди?! Са клус такабур авач-

ни вахъ?! Клела, амай са йисуз къванни клела!

— Я дах, мад гъакъван харжияр гъабуроз авурла, гила клелни хъйидан за?!

— Ал-ла! — къве гъилив къил къуна яшлу бубади. — Я авам! Я клелай авам!.. Астафириллагъ... Бинедай клел авурди дипломдивай савадлу ийиз жедач. Вуч несил хъана къвезвайди? Яраб ви гъилик, ви регъбервилик жедай фяледин руьгъдиз и ракънивай къванни чими ийиз жедага, — лагъана къве гъил цавуз хкажна бубади.

Пичче

Мягътел я зун

Келен мецер зунжурар хъиз
Аруш жезва къванерални.
Чепелукъар ацукъзава
Булушкадин ценерал зи.
Акацидив, атир хъчиз,
Гвайди маса дамах тушни,
Къуй, ада наз гурай вичиз
Къвалав гвайди къвавах тушни,
Къуй, ада наз гурай вичиз.

Капун юкъвал хъурай ваз тахт,
Чулав тЕхв квай ширван пепе,
ТЕхв алачир жедачни бахт?
На зи рикЕ твазва лепе,
Я гатфарин ширван пепе.

Лув це цавуз зи капалай
Хкажна хъиз къве яру лув,
Чархачидай яхъ вуна жув,
Гатфар гъайи къенин къалай
Лув це цавуз зи капалай.

Тебиатдал атана чан,
НуькI хъиз хура юзазва рикI.
Таму-тара къачуна ван,
Мураддаллаз къвазнава ник,
Тебиатдал атана чан.

Агъ, аламат! –
Яд хтана,
Рахана зи сирлу булах.
ХъуьтIеризни рей тагана,
ГъикI хвена, лагъ
Ви ятар сагъ?
Лацу умуд хвейи зи вах,
Яд хтана рахай булах.

АтIузва за паркбулдин пеш,
Къацу суфра,
Зи къацу таж.
Хкана на зи рикIиз хвеш,
Куьтягъ хъанвай гъиссерин ранг,
Зи къацу таж,
Паркбулдин пеш.

Мягътел я зун вал, хайи чил,
Икъван кIеви,
Икъван хъуьтуьл,
Бейкеф рекъи тухвайла вил,
Хкажна на,
Къуна зи гъил,
Мягътел я зун вал, хайи чил.

Къизилдин кака

Схкет

Къведа са сикІ верчер авай гъядиз. Къекъведа ам гъядта дамахдив. КІекре жузада:

– Вуч кІанзава, къей сикІ?

– Къизилдин кака.

– Вуна къизилдин какадикай вучда?

– Заз жуван хциз чи, сикІерин, пачагъдин руш гъиз кІанзава. Пачагъди, эгер вичиз къизилдин кака пишкеш авуртІа, вичин руш адаз гуда, тахъайтІа гудач лугъузва.

– Де хъурай. Ваз шумудал къван гъисабиз чида?

– Пудал къван.

– Гъисаба къван.

– Сад – чІагай свас хътин иер зи тум.

Къвед – алахъай гатун цавуз ухшар зи къве вил. Пуд хъанани?

– Хъана. Чизва, къей сикІ, ваз гъисабиз. Ма, къачу къизилдин кака, – лагъана, кІекре сикІрез вечерен кака гуда.

Хъфида сикІ, шаддиз тум галтадиз, пІузаррал яру мез алтадиз, вилер лупІ ийиз къугъуриз, вичин гуъзел кІурт виридаз къалуриз. Пакадин юкъуз ам мад хкведа.

КІекре жузада:

– Вуч кІанзава, къей сикІ?

– Къизилдин кака.

– Накъ ваз гайиди вуч тир?

– Ам къизилдинди хъанач, хъире гъасятда хана.

– Къе ваз шумудал къван гъисабиз чида?

– Вадал къван.

– Де гъисаба къван.

– Сад – чІагай свас хътин иер зи тум.

Къвед – алахъай гатун цавуз ухшар зи къве вил. Пуд хъанани?

– Хъана.

– Ибурни зи серкедин къве яб! Ва–а–ад!

– Чизва ваз гъисабиз, къей сикІ. Ма, къачу къизилдин кака.

Хъфида сикІ, шаддиз тум галтадиз, пІузаррал яру мез алтадиз, вилер лупІ ийиз къугъуриз, гуъзел кІурт виридаз къалуриз. Пакадин юкъуз ам мад хкведа.

КІекре жузада:

– Вуч кІанзава, къей сикІ?

– Къизилдин кака.

Накъ ваз гайиди бес хъаначни?

– Гъамни къизилдинди тушир, я кІе–е–ек!

– Къе ваз шумудал къван гъисабиз чида?

– Иридал къван.

– Де гъисаба къван.

– Сад – чІагай свас хътин иер зи тум.

Къвед – алахъай гатун цавуз ухшар зи къве вил. Пуд хъанани?

– Хъана.

– Къвед – зи серкедин къве яб. Им вад. Ругуд лагъайди – хци кІирер авай, чарх хъиз элкъведай, вичик ака–тай гъар са затІ регъведай гъяркъуъ зи сив. Ирид лагъайди – датІана вичиз дадлу затІарин ни къвезвай, жуваз кІани пад гъим ятІа, гъанихъ элкъвезвай зи нер.

– Гъисабиз чизва ваз, къей сикІ. Ма, къачу жуваз къизилдин кака.

Хъфида сикІ, шаддиз тум галтадиз, пІузаррал яру мез алтадиз, вилер лупІ ийиз къугъуриз, вичин гуъзел кІурт виридаз къалуриз. Пакадин юкъуз ам мад хкведа.

КІеке жузада:

– Вуч кІанзава, къей сикІ? Вун мад

хтанва хъи?

– Къизилдин кака кІанзава.

– Накъ гайиди вуч тир?

– Гъамни къизилдинди хъанач, хъи-ре гъасятда хана. Зун сас илисизни агакънач.

– Де хъурай, гуда за ваз къизилдин кака. Къе вуна шумудал къван гъисабда?

– Ваз шумудал къван гъисабна кІанзаватІа, гъакъван гъисабда за, – фурсунивди лугъуда сикІре.

– Гъисаба.

– ЯтІа, къизилдин какани гваз атана, акъваз зи вилик. Зун гъисабиз эгечІа.

КІекІре вичиз лагъайвал ийида. СикІре гъисабда:

– Сад – чІагай свас хътин иер зи тум. Къвед – зи сиркедин къве яб. Пуд хъанани?

– Хъана.

– Къвед – алахъай гатун цав хътин зи къве вил. Им вад. Ругуд лагъайди – хци кІирер авай, чарх хъиз элкъведай гъяркъуь зи сив. Ирид лагъайди – датІана вичиз дадлу затІарин ни къвезвай, жуваз кІани пад гъим ятІа, гъанихъ элкъвезвай зи нер. Бес захъ

гарув акъажиз жедай зарблу къуд кІвачни, абурук зарб кутадай къуват зи чанда авачни?!

– Ава, къей сикІ, ава!

– Гъабурни хъайила, цІусад жезва ман. Вунни галаз – цІикъвед!

ИкІ лагъана, сикІре вегъена къада кІек. Верчери ина гъарай-эвер твада:

Тухузва чи масан кІек, тухузва-а-а,
Шехъиз–шехъиз чна квез лугъузва-а-а!

Язух ша чи итимдин-и-и-ин,
Неда сикІре – батинди-и-ин!
Фа-а-ад, куьмекдиз ша-а, фа-аад,
Атана, чи рикІер ая ша-а-ад!
Гатут и си-и-икІ, гату-у-ут,
Им чи чандилай алу-у-уд!

И гъарай-эвердал гъасятда атана акъатда къуншидал яшамиш жезвай къанба Рагъвац. Ам акунмазни, кичІе хъайи сикІре ахъайна хъуьчІуьк квай кІек, вичин кІвачик зарб кутада. Катиз-катиз ада гъисабда: сад зи пер тум, къведни пуд – зи экуь виллер, къудни вад – зи серкедин япар, амай-бур – и зи къуд кІвач...

Ахпа мад цІийи къилелай гъисабда. Гъа икІ гъисабиз-гъисабиз катна сикІ тамуз. Ракъвац адахъ агакънач.

Фейзулло Нагъиев

ДАГЪЛАРИН КЪИСА

1.

– Дегъ чӀавара бубайриз
Авай ажеб адетар.
Тербет гудай балайриз,
Хуьз туьнт дагъви хесетар.

Миндадиз къвен, куьмекдиз
КӀеве гъатай инсандин.
Дагъвиди вич эркекдиз
Тухун хуьре, хазанда.

Къул хуьн бурж я эркекдин,
КӀвал къенивун – дишекдин...
Хъсан крар беледриз,
Ибрет жедай веледриз, –

РикӀеллама: бубади,
Жакъракъдайвал турбади,
Туьнт цӀай туна пичина,
Нянин хуьрек-фуь тӀуьна,
Чаз чкаяр апайдай.
Ахпа махар ахъайдай...
Вилер алаз камалдал,
Ярх жедай чун кавалдал...

2.

– Дегъ чӀавара хъайи са
Ахъайда квез за къиса.
Къве тухумдин арада
Мукъвадани чарада
ВахчузвайтӀа гьикӀ къисас.

Къве дуст тир чиг чӀавалай
Руш паталди къал хъана.
КикӀидайла, рагалай
Сад аватна, чӀал хъана.

ИкӀ хатадин лишанар
Къисас-женгдиз элкъвена.
Генар – ивид душманар,
Са сад рекъиз, къекъвена.

Къвал-къвалавай къве
хуър тир,
Алай тикдин кІурарал,
Гуя цавук магьирдиз
Кутунвай тик гурарар.

Къаварлай физ къаварал
Жемят вичин крар гвай
Лув гузвай хьиз цаварал,
Лекьер хьиз тир лувар квай.

Мидяяр яз, тухумар
Асар фена шумудар.
Файдавачир рахунар...
Бегьер тагур умудар...

Шумуд чанар, бинейр
Телефна кар алачиз.
Шумуд свасар, дидеяр
Шехьна фите галачиз...

3.

Къисмет я: са гададиз
Руш акуна булахдал,
РикІ ацукьна аладиз
Рушан шумал бухахдал.

Гуьгъуьнай чир хъайивал,
Руш велед тир къанлуйрин.
«Жеривал туш кІанивал», –
Тагькимзавай халуьри.

Амма жегьил кІевелай
Гъатнай ашкъид есирда,
КІанид тефиз рикІелай,
Муьгъуьббатдин таъсирда.

Патал хуьруьз деминик
Йифиз жегьил акъатна,
Яр акурла серфиник,
Чан рикІелай алатна.

Кузва, кузва лаванар
РикІе авай ашкъи хьиз.
Хевез къачур дуванар,
Инсан жеда вагъши хьиз.

Рушазни гъисс аян тир
КІанивилин цІай хьтин.
Амма рикІиз такІан тир
Инсафсуз женг къай хьтин.

Ван цавава зуьрнедин,
Хквез, акъаз дагълара.

Мехъер биџи магъледин
Гуя авай цавара.

Къуьнел капаш эцигна,
Сада залан сев хътин.
Гада къулухъ килигна –
Душман гала, бев хътин.

Галай мадни жаллатIар,
Гъилер зурзас гапуррал,
Гуя къунвай нубатар –
Лап куьткъуьниз гъазур я.

Хъуткъунна вич азадна
Душманрикай пехъи тир,
Къаварлайгъуз ам катна
Магъледихъди хайи тир.

Кард хъиз гада катзава
Къаварилай къаварал.
Душман геле гъатзава,
Къавар гатаз камарал.

Амма гада жегъил я,
Адаз лувар къезил я,
Яргъа ама жаллатIар,
Гъилераваз къаматIар.
Чан хуьдайди мензил я.

Садлагъана къваз хъана
Гада алай чкадал.
Агакъарна. Тваз хъана
ЖаллатIри ам гъалкъада.

«Гъатна душман!» – хкажна
Вичин гапур гъвечIида.
Ам гъил къуна акъажна:
«Къваз! – лагъана чIехида. –

Вун чалай лап яргъа тир,
Вучиз, лагъ, бес акъвазна,
Жегъил, зарба лавгъа тир?
Зун гъавурда акъазвач.
Вучиз катдач виликди,
Жегъил чан хуьн паталда?
Куьз къвезва вун гъиликди,
Мажбурна гъи амалди?»

«Зун кат тавун агъадал –
Ажалдив зун эркин я.
Ягъа зун и чкадал,
Зи рикI, гъиссер секин я.
Гъа и хелвет дерада
Архайин я уба зи:
Ксанва и береда
Азиз диде, буба зи.

Абурун ахвар хадалди,
Вишра чан гун хъсан я.
Гъиле яракъ къадалди,
Чиraid я заз инсанвал.
Хадач дидед ихтибар –
Чан гъада заз гайд я.
Гила куьд я ихтияр:
Рекъикъ, гапур илигна!»

«Къваз! – лагъана члехида, –
Агъуза куь гапурар!
Чирна чаз и гъвечлида,
Ийидайвал хатурар.
Бубадизни дидедиз,
Гъам душмандиз, дустуниз,
Хайи чилиз, дегедиз...
Аферин ви къастуниз!

Къедлай вун чаз стха я,
Бес хъурай чи душманвал.
Артух хъуй чи архаяр,
Чилериз фий пашманвал! –

Гъил вугана члехида,
Къуна гада къужахда, –
Ша кьин къада вирида:
Шадвални дерт уртахда!»

– И члавалай душманвал
А тухумри кучудна:
«Чилериз фий пашманвал!» –
Михъи риклера агудна.

Рушни гана жегьилдиз,
Езне къуна эркек тир.
Гъвечлидазни агьилдиз
А кас еке куьмек тир.

Артух хъана архаяр,
И девирар алуькна.
Къе квехъни, чан балаяр,
Тарихдин ялгалуькна.

Ислягъвал и дубняда
Ажеб багъа нямет я.
Хазанда, гъам уьлкведа
Ислягъвал мерд девлет я.

А жегьил зи буба тир
(Тевакуллагъ къисмет я).
Им тарс хъуй къез зурба тир:
«Кар гафунин къимет я!»

Абдуселим Исмаилов

Сугъул йикъар

Салам-калам хъана, ихтилатар гъавайрилай башламишна:

– Са къени туш, шумуд югъ я цавари чин къалур тийиз. Илис хъана чилерал, чпин члуавилай мур авадарзава. Ламувилени сугъулвили риклерни кваз мур ийизва.

– Риклер авайбурун...

– Хъчадин афарар чраз, чимиз-чимиз нез ацукъдай йикъар я...

– Алакъдай папар авайбуруз...

– Я туш къурай яклун цикленар кутай, хинкларар ргадай вахтар я...

– Лапагар, малар авайбуруз...

– Рикл алай дустар галаз кефер члугуртлани пис жедач...

– Дустар авайбуруз....

– Вахъ авачни дустар?

– Захъ – ваъ...

– Бес зун?

– Вун хътинбур гзаф ава: гъвечибуруни члехибур, расубуруни рехибур, начагъбуруни сагълаибур... Амма я папан гъилелай хъчадин афардихъ, я къурай яклукай циклендихъ ва хинклардихъ, я дустарихъ галаз кефчи ихтилатхабардихъ вил галачирбур...Абурукай хъана вучда?..

БАРОМЕТР

Къве патани тарарин жергеяр авай жигъирда къуьн къуь-
не туна къекъвезвай къуншийрин арада ихтилат физва:

– Накъ нязиз ваз мугъманар авай хътин-
да тир.

– Авай. Езнени руш илифнавай.

– ГъикI тир рушан гуьгъуьлар?

– Пис аквазвачир. Чина хъвер авай,
сивел рахун-лукIуьн алай...

– Гъикъван вахт алатнава абур
эвленмиш хъана?

– Пуд варз.

– АкI хъайила чеб чиел рази я.

Пара важиблу кар я ам.

– Низ чир хъурай?.. Вине-
лай килигайла, гъакI аквазва
къван...

– Къенепатай гъикI ятIа, ваз
папавай чир жеда.

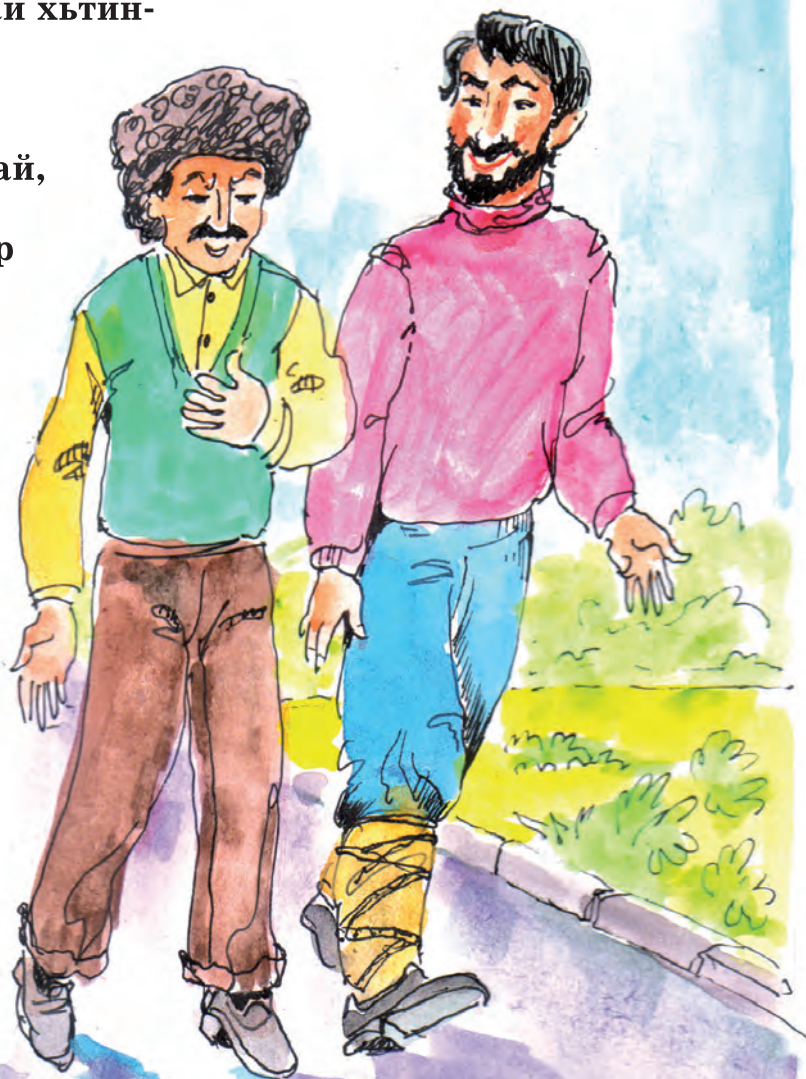
– Лугъудани?

– Лугъун квез герек я? Ваз
адан амалрай, гуьгъуьлрай ак-
вазвачни?

– Чидач, валлагъ. Къе пака-
малай сивел хъвер алаз, мецел
гаф алаз ава къван.

– Къал-къул акъудиз алахъ-
начни вахъ галаз?

– Ваъ, къарши яз, алатай
йикъарилай хатурлу
тир.

– Ви руш хъсан чкадиз аватнава,
чан къунши. Ам рази я вичин цийи
кIвалелайни, вичин гъуьлелайни.

– Къе зи папан гуьгъуьлар хъсан я
лугъуз?

– Эхъ, къунши. Диде рушан къис-
метдин барометр я. Эгер рушан крар
хъсан туширтIа, ништа, ада вахъ га-
лаз шумудра къал акъуднавайтIа...

И Магделветова

Какади ийизва тугьметар:
«Верч, за ваз гьикI ийин гьурметар?
Бинедай кьулайвал ганач заз
Гелкьубни бегьемдиз хьанач заз.
Туна зун беденда фул аваз
Катна вун кьайгьуяр бул аваз
Зун – кака, ви хайи велед я,
Зун туна, лагь вун нин белед я?»

Живез чидани?

Къеле ягъай къагар

Ракъунни шоколаддин арада са тешпигъвал ава. Къез чизва, шоколад къеледикай авунвай чарар алчудна хуъзва: тахъайта, ам ламу жеда, члур жеда. Гъа и жубреда къеледи ракъни муърхъуь къуникай хуъзва. Винелай къеле ягъайла, адакай гуьрчег лацу ракъ жезва. А ракъукай консервийрин къватияр, къезил ужуз чайникар ва гъакI маса шейэр гъасилзава.

Къеледи пара хъсандиз ракъ ламу-виликай, гена дуьз лагъайта, кислотайрикай саламат хуьда. Кислотайри ламувилелайни гзаф ракъ харапI ийизва. Къез такуна амач. Лимон атлайдалай гуьгъуьниз чуклулдин винел рагъул пас аламукъда. А рагъул пас хъун – им кислотади ракъ тлуьна

лагъай члал я. Къеле, лагъайта, – маса мисал. Ам анжах къадарсуз кудай кислотайривай нез жеда. Куьне фикир ганатта, цуру компот авай къвати къелечлдиз къеле янавай ракъунин вичел цларх хъайи чкадилай муърхъуь къунва.

Гъвечи шейэриз къеле гун, гъелбетда, хийир авай кIвалах я. Бес члехи шейэр? Месела, къавуз янавай ракъ. Ваъ, а кардал садни рази жедач: къеле къадарсуз багъаз акъваззава.

Къавуз янавай ракъ къеледилай ужуз материалдал кIевирзава – цинкдал. Цинк янавай ракъ къеле янавай ракъунилайни пара вахтунда саламатдиз амукъзава.

Аялрнн кьат/умар

Игътият патал

Вуна ви пелел кьежей пек вучиз эцигзава? – хабар кьазва гъвечи стхади члехи стхадивай. – Ви кьил тазвани?

- Кьил тазвач...
- Бес вуч хьанва?
- Игътият хвена кланда.
- Вуч игътият?
- Диде исятда мектебда собрание-да ава. Гьам хкведа...

Низ чиде

– Вавай велосипед гьализ жедани, Зейнал? – хабар кьазва члехи стхади гъвечи стхадивай.

– Низ чиде? – жаваб гузва стхади. – Зун гьеле велосипеддал акьахнач.

Къугъувар

Диде, чун фил-фил къугъвазва.
Гъайванханадавай фил вуч тир?
Гъам хъиз.

- Лап хъсан.
- Ша вунни къугъугъ, чан диде,
– тлалабна Бубади.
- Хъурай, – рази хъана диде. – За
вучна кланзаватла, лагъ заз.
- Вакай гъвечли руш хъурай, –
лагъана Бубади. – Вуна филдиз
къенфетарни ичер гуда. Гъайван-
ханадавай филдиз гъикл гузвайтла,
гъакла.

Къевеке къеват

– Ваз ичин са пай гъвечли вахаз
це, лагъаначирни? – хабар къуна ди-
деди хцивай?

- Гана, я чан диде.
- Бес заз аквазвач хъи!
- За адаз клап ваъ, цилер ганва...
Абур ада чилик кутурай. Са йисалай
адаз са шумуд тар экъечла.

Диде хъуърена.
– А тарарални, низ чида, гъикъван
ичер жедатла! Гъабур вири гъадаз
хъуй. Заз адавай са ични кландач.

Аялматдике турба

Ученикриз вилер кутлунна, тур-
бада авай шейэриз гъил яна, са шей
хкъягъун, адан тлвар къун ва лиша-
нар лугъун теклифзава. Аялди дуъз
жаваб гайитла, шей аялдинди жезва,
тахъайтла турбада амукъзава.

Им Маса

Факрета Твасиев

Жанавур Я

Къуд лагъай классда дидед чІалан тарс тухузвай малимди аялриз подлежащее ва сказуемое галай простой предложение гувкІуьрунин тапшуругъ гана.

Класс киснава. Аялар ван акъуд тавуна предложение тувкІуьриз алахънава. Амма алакъзавай хътинди туш. Гъа и арада Расула гъил хкажна. Вичикни, масад вилик акатиз кичІела гзаф тади ква.

Расулан гъил акур малимди адаз вичин предложение лугъун теклифзава.

– Жанавурди хиперал вегъена, – са нефесдал лагъана гадади.

– Аферин, Расул, ваз вад. Фикир ая, аялар. Мад ни тувкІуьрна предложение.

Класс киснава. Садаини ван-сес акъатзавач. Вирибуруз вадар къачуз кІанзава, амма рикІел затІни къвезвай хътинди туш.

Аквазва малимдиз, мад Расулан гъил цава ава.

– Къе Расул активни яз аквазва. Къарагъна лагъ кван ви предложение, – теклифзава малимди.

– Жанавурди хиперал вегъена, – мад са нефесдал ван алаз лугъуз-ва гадади.

– Расул, жанавур галай предложение хъанай къван.

– Малим, им маса жанавур я, – са кІусни вичивай вич квахъ тавуна жаваб гана гадаи.

Зи чай Гуьзлемишзава

Аялрин бахчада нисинин хуьрек тУьна аялар столовойдай экъечІна. Суфрадихъ са Лейла къилди галама. Тербиячиди хабар къазва:

– Лейла, вун суфрадихъай вучиз къарагъзавач, тух хъаначни?

– Тух хъана. Чи кІвале хуьрек тУьрдалай къулухъ чай хъвадай адет ава. За чай гуьзлемишзава.

**Балугъ,
Балугъ, малим!**

Са ЧІавуз, машгъур «Къизилдинмуьгъ» эцигдалди Самур вацІа къизил балугъ-арни авай. А балугърин тІям акурбуруз чилинин куткунар кутуна абур къазни чир хъана. Куткун нянихъ вацІук кутазвай. Ана гъатай балугъар ва куткун чунуьх тавун патал «балугъчи» йиф къерел акъудуниз мажбур жезвай.

«Балугъчивилин хума» акатнавай Гъамид малимдизни югъ няни хъана кІвале къарай къезвачир. Амма йиф къерел акъудзавай адаз пакад юкъуз школадиз фин бигер хъанвай. Столдихъ ацукъайвалди вилер акъал жезвай. Са юкъуз ам кІеви ахварал фена. И кар къатІай женжел Абасавай акъвазиз хъанач:

– Балугъ, балугъ, малим, – лагъана са къадар ван алаз гъарайна ада.

– Гъинава, гъинава, – лагъана къудгъунна къарагъна алай чкадилай яшлу млим.

Класс ван акъатна хуьрейла. Гъамид малимди тарсунин амай пай тахсиркар тайнариз акъудна.

Шамсудин Исаев

Мулдин цуьк

Гьикая

Азиза гьвечи чавалай школадин кьуьлердай кружокда иштиракзава. Адан рикI гьакI шикилар чIугунал гзаф ала. Мартдин сувариз ада картондин чарчел мулдин цуькведи шикил рангаралди яна, ам, тебрикдин гафарни кхьена, кружокдин руководитель Зара Рзаевнадиз багъишна. Муькуь аялри адаз багъа савкьватар гъанвай: ипекдин яйлухар, гуьлуьтар, духияр, одеколонар, атирлу запунар, шоколаддин кьенфетар. Азизан мулдин цуьк акурла, Мерзиди гьейранвилелди гьарайна:

– Пагь, чан алайди хьиз аквазва!

– «Чан алайди хьиз» – чIалар ахъайна Зара Рзаевнади. – Кье концертда куь дидейрилай гьейри райондин чIехибурни жеда. Килиг гьа, концерт куь кьуьлуьнлай гзаф аслу тирди рикIелай алудмир!

Ингье концерт башламишна. Программа вири аялри санал ийизвай кьуьлуьналди куьтягь хьана. Муькантри звер квай макьам яна. Кьуьлуьнин иштиракчияр кьве патаз пай хьана. Пердедихъай, лацу чухвадин кIарари нур гуз, Азиз экъечIна, зарбдиз сегьнедин юкьвал атана. Ада, ацукьиз-къарагъиз, кIвачерин тупIаралди гзаф тIарам кьуьл авуна. Ахпа садлагъана мет чилиз яна, гьи-

МАРТА

лер цавуз хкажна,
перде галай патахъ
элкъвена. Музыкан-
три макъам дегишар-
на. Гададин къаншардиз,
къил такавурдиз къуна, лацу
дурна хъиз, Мерзи атана. На лу-
гъуди, руша къуьл ваъ, сирнавзава.
Азиз, хкаж хъана, адал лекъ хъиз элкъ-
вена, чарх яна. Залдик «асса!», «опІа!»
лугъуз шад сесер, капарин ван акатна. Къуьл
куьтягъ хъана, амма зал секин жезвач. Са шу-
мудра Азизни Мерзи сегънедал хкана.

Эхирдай Зара Рзаевнади, хвешила сив
япарихъ фена, концертда тафаватлу хъайи
аялриз тІвар кхъенвай ктабар аманат яз
гана.

Азизан тІвар акъатнач. Виридак
ихътин гъахъсузвили къалабулук
кутуна. Мерзидивай къарай къаз
хъанач:

– Бес Азиз? – хабар къуна ада.

– Къе папарин сувар я, – гъяз
авачиз адан гаф атІана Зара Рзаевнади.

Парталар вахгуз пионеррин кІвализ
гъахъайла, Азизаз вичин мулдин цукъ
аялрин кІвачерик кваз акуна. Адан
рикІел «Ам цукъ туш, чар я» лагъай
Зара Рзаевнадин гафар хтана. Идалай
къулукъ Азиз мад сегънедиз экъечІ
хъувунач.

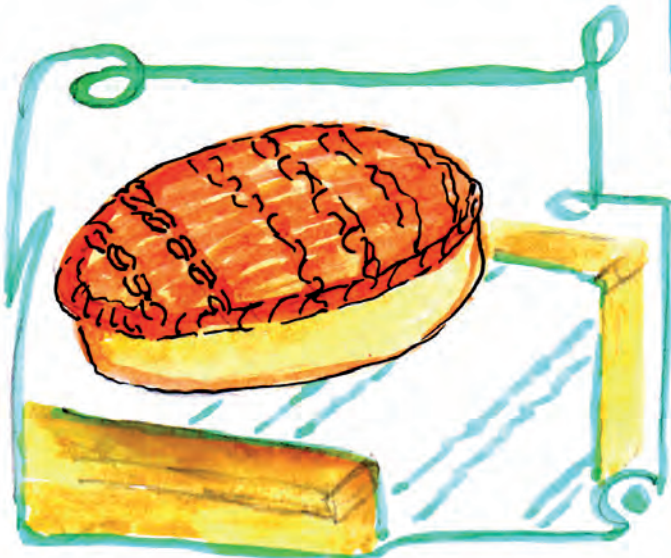
Белки, Азиза дуьз кІвалах
авунатІа? Куьне вуч лугъуда, игра-
ми гъвечІи дустар?

Илмуца

***

Надинж затІ я, дана туш,
Къуншидин терс гада туш,
Кат-галтугун – им кар я,
Вич аквадач, ам ..... я?

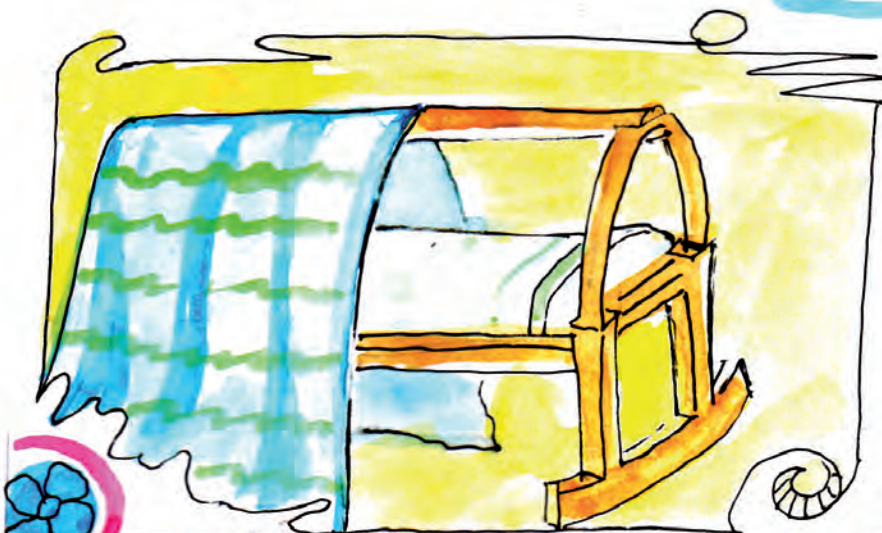
***

Фуни я вич къафунни,
Алач гъуьжет, рахунни.
Къат-къат верціи беден я,
Вуч нямет я? ЦІ..... я.

***

Гирнагъ я ам гъвечибурун,
Тек-бир бязи члехибурун.
Регъв туйкӀурда сивикай,
Хийир авач вичикай,
ШайтӀандинбур амалар,
Алцуарда аялар.

***

Перпилаг туш, леле туш.
Гъар хизанда агъадин
Гъвечи кӀвал я чагъадин.

Муца

***

Цавай къведай лацу цуьквер,
Чилел къайи яргъанар.
Пурпу туькдин маргъалар?

***

Чил адаз мес я, туьк я,
Векъ диде я, вич ц....я.

***

Чай туш, яд туш,
Хъвада гъвечи-чехида,
Ам чи кали
Хуьзва вичин регъуьда
Ам сифте я,
Ахпа къарпуз, халияр
Алахъайла
Пашман жеда къарияр.

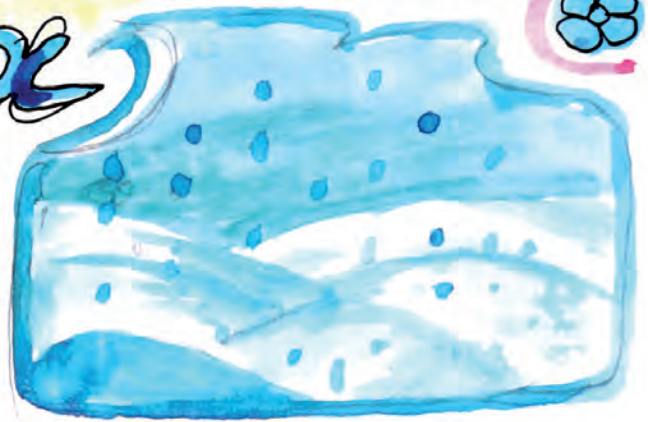
***

Жив туш а затI – лацу я.
Къенфетни туш – верци я.
Сумавардихъ Пенкер я,
Кендирагъ туш, ...я?

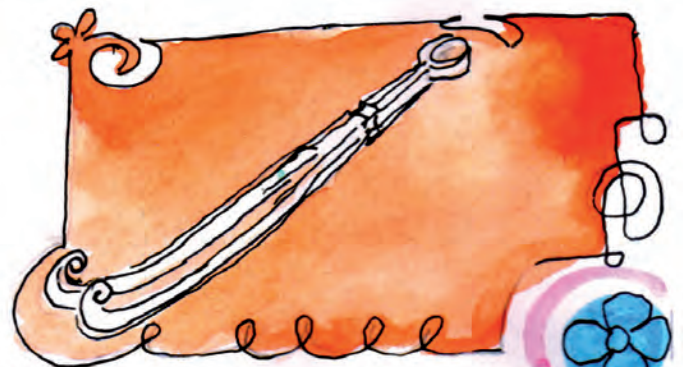
***

Къула цай хуьн къаз хиве,
Цай квай цукIвар къаз сиве,
Дидед гъиле даях я.
Ам цIун кIвалин дамах я.

***

Мел-мехъерик аквада,
КIар илигиз гатада,
Хурамни я, дирини,
Вични шад я, вирини.

Соколёнок

ISSN#0206-7978

Кард

2/2016

март - апрель

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Правительство Республики Дагестан.

Журнал зарегистрирован федеральной
службой по надзору в сфере связи и
массовых коммуникаций.
Регистр. номер ПИ №ТУ5-0019
от 21 мая 2009 г.

Издается с января 1980 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов
Т. Зургалова (ответ. секретарь)

Худ. редактор З. Даганов
Тех. редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталибов
фотография обложки З. Даганов

Дата выхода в свет 23.05.2016г.
Тираж 701 экз.
Заказ №55

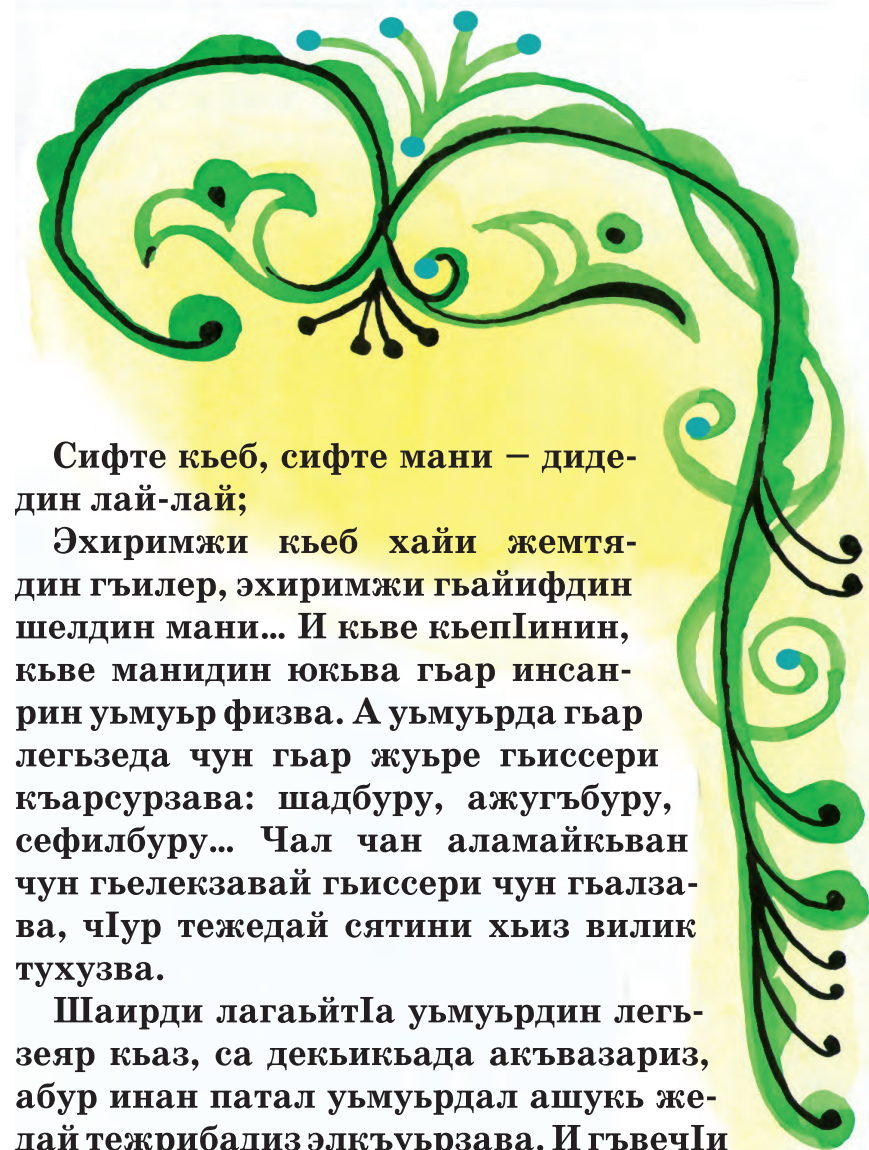
Типография: ООО «Издательство «Феникс пресс».
Адрес типографии: 367018, РД г. Махачкала,
ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
литературных журналов «Соколенок» и
«Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Лезгинский язык
Индекс: на год - 63338,
на полугодие - 73906.

Цена свободная

Сифте кьeб, сифте мани – диде-
дин лай-лай;

Эхиримжи кьeб хайи жемтя-
дин гьилер, эхиримжи гьайифдин
шелдин мани... И кьeвe кьeпIинин,
кьeвe манидин юкьва гьар инсан-
рин уьмуьр физва. А уьмуьрда гьар
легьзеда чун гьар жуьре гьиссери
кьарсурзава: шадбуру, ажугьбуру,
сефилбуру... Чал чан аламайкьван
чун гьелекзавай гьиссери чун гьалза-
ва, чIур тежедай сьатини хьиз вилик
тухузва.

Шаирди лагаьйтIа уьмуьрдин легь-
зеяр кьаз, са декьикьада акьвазариз,
абур инан патал уьмуьрдал ашукь же-
дай тежрибадиз элкьуьрзава. И гьвечIи
ктабда гьатнавай жуьреба-жуьре шаи-
рар гьа жуьредин, чпел фикир желбзавай
легьзеяр я.

